

İTALYA'DA UNUTULMUŞ TÜRK VARLIĞI: MOENA TÜRKLERİ

LA PRESENZA TURCA DIMENTICATA IN ITALIA:
I TURCHI DI MOENA

THE FORGOTTEN TURKS IN ITALY:
MOENA TURKS

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTRO DI RICERCHE STRATEGICHE SUL MEDIO ORIENTE

CENTRO STUDI VOX POPULI
RESEARCH CENTER VOX POPULI

THE BLACK SEA INTERNATIONAL CENTER FOR RESEARCH AND DIALOGUE

İTALYA'DA UNUTULMUŞ TÜRK VARLIĞI: MOENA TÜRKLERİ

LA PRESENZA TURCA DIMENTICATA IN ITALIA: I TURCHI DI MOENA

THE FORGOTTEN TURKS IN ITALY: MOENA TURKS

**ORSAM Rapor No: 76
The Black Sea International Rapor No: 14**

Ekim 2011

ISBN: 978-9944-5684-6-3

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2011

Bu raporun içeriğinin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu raporda yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

STRATEJİK BİLGİ YÖNETİMİ, ÖZGÜR DÜŞÜNCE ÜRETİMİ

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Tarihçe

Türkiye’de eksikliği hissedilmeye başlayan Ortadoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika çevrelerinin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amacıyla, 1 Ocak 2009 tarihinde Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) kurulmuştur. Kısa sürede yapılanan kurum, çalışmalarını Ortadoğu özelinde yoğunlaştırmıştır.

Ortadoğu’ya Bakış

Ortadoğu’nun iç içe geçmiş birçok sorunu barındırdığı bir gerçektir. Ancak, ne Ortadoğu ne de halkları, olumsuzluklarla özdeşleştirilmiş bir imaja mahkum edilmemelidir. Ortadoğu ülkeleri, halklarından aldıkları güçle ve iç dinamiklerini seferber ederek barışçıl bir kalkınma seferberliği başlatacak potansiyele sahiptir. Bölge halklarının bir arada yaşama iradesine, devletlerin egemenlik halklarına, bireylerin temel hak ve hürriyetlerine saygı, gerek ülkeler arasında gerek ulusal ölçekte kalıcı barışın ve huzurun temin edilmesinin ön şartıdır. Ortadoğu’daki sorunların kavranmasında adil ve gerçekçi çözümler üzerinde durulması, uzlaşmacı inisiyatifleri cesaretlendirecektir. Sözkonusu çerçevede, Türkiye, yakın çevresinde bölgesel istikrar ve refahın kök salması için yapıcı katkılarını sürdürmelidir. Cepheleşen eksenlere dâhil olmadan, taraflar arasında diyalogun tesisini kolaylaştırmaya devam etmesi, tutarlı ve uzlaştırıcı politikalarıyla sağladığı uluslararası desteği en etkili biçimde değerlendirebilmesi bölge devletlerinin ve halklarının ortak menfaatidir.

Bir Düşünce Kuruluşu Olarak ORSAM’ın Çalışmaları

ORSAM, Ortadoğu algalmasına uygun olarak, uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve uygun pozisyonların alınabilmesi amacıyla, kamuoyunu ve karar alma mekanizmalarına aydınlatıcı bilgiler sunar. Farklı hareket seçenekleri içeren fikirler üretir. Etkin çözüm önerileri oluşturabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarını teşvik eder. ORSAM; bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaştırabilen güçlü bir yayım kapasitesine sahiptir. ORSAM, web sitesiyle, aylık Ortadoğu Analiz ve altı aylık Ortadoğu Etütleri dergileriyle, analizleriyle, raporlarıyla ve kitaplarıyla, ulusal ve uluslararası ölçekte Ortadoğu literatürünün gelişimini desteklemektedir. Bölge ülkelerinden devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve STK temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak bilgi ve düşüncelerin gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

İçindekiler

Takdim.....4

Özet.....5

1. Moena Kasabası6

2. “Rione Turchia” (Türk Bölgesi).....6

TAKDİM

ORSAM olarak daha önce Ortadoğu coğrafyasında Irak, Suriye, Lübnan gibi ülkelerdeki Türk topluluklarına ilişkin çalışmalar hazırlamıştık. Bu sefer farklı bir coğrafyada ve Türkiye’de muhtemelen çok az sayıda kişinin varlığından haberdar olduğu İtalya’daki “Moena Türkleri” üzerine bir çalışmayı ilginize sunuyoruz.

Vox Populi (Halkın Sesi) isimli İtalyan düşünce ve araştırma kuruluşunun İtalya’da düzenlediği “Akdeniz: Sıvı Kıta” adlı çalışmaya katılımım sırasında kurumun Başkanı Dr. Ermanno Visintainer ile tanışma imkanı buldum. Dr. Ermanno Visintainer, dünyaca tanınmış bir Türkolog. Ama, sadece akademik olarak değil, gönülden bir Türkolog. Eşi Gerelma Borcigin Moğol kökenli. Cengiz Han ile aynı soydan gelen eşiyle İstanbul’da tanışmış. Minik oğlu Timuçin, hem İtalyanca hem de Moğolca biliyor.

Aynı zamanda bir Türk dostu olan Visintainer “Moena Türkleri” ile tanışmasını şöyle anlatıyor: “Moena; İtalya’nın kuzeyinde bulunan Trento iline bağlı küçük bir kasabadır. Moena’da yaşayan Türk kökenli insanların varlığını ilk keşfim, 1970’li yılların sonlarında tesadüfen olmuştu. Avisio ve San Pellegrino dereleri boyunca devam eden keçi yolunun sonunda Moena karşıma çıktı. Moena’nın turizm bürosuna İtalyan bayrağından farklı bir bayrak asılmıştı. Bu bayrakta, kırmızı zemin üzerinde beyaz bir hilâl vardı. İtalya’da hilâl görmek olağanüstü bir durumdu. 1990’lı yılların ortasında, Türko-loji öğrencisi olarak araştırmalar yaptığım yıllarda Moena’ya bir Türk araştırmacısına refakat etmek için gitmiştim. Moena’da Türk asıllı insanların bulunduğu bana söylediğinde, yıllar önce Moena’da gördüğüm ‘hilâl’i hatırladım. Moena’da Türk bayrağının ne işi vardı? Bu bayrağın Moena’da bulunmasının nedeni, kasabanın tarihi kökenlerinin olağanüstü özel bir bağlantıya sahip olmasıydı. “Rione Turchia” (Türk Bölgesi) isimli yerin mevcudiyetine bağlıydı.”

Ermanno Visintainer, ilk tanışmanın ardından Moena Türkleri üzerine araştırmalarını derinleştirmiş. Türk dostu Visintainer’in hazırladığı bu çalışma Moena Türklerinin tanımak, kökenlerini öğrenmek için bir ilk adım niteliğinde. Daha derin çalışmalara öncülük etmesi dileği ile “İtalya’da Unutulmuş Türk Varlığı: Moena Türkleri” başlıklı bu ilginç çalışmayı ilginize sunuyoruz.

Saygılarımızla.

Hasan Kanbolat
ORSAM Başkanı

Doç. Dr. Hasan Ali Karasar
The Black Sea International
Koordinatörü

Ermanno Visintainer
Vox Populi Direktörü

Hazırlayan: Ermanno Visintainer
Presidente di Vox Populi

Centro Studi e Ricerche
Vox Populi

İTALYA'DA UNUTULMUŞ TÜRK VARLIĞI: MOENA TÜRKLERİ

Özet

- İtalya'da bulunan "Rione Turchia" (Türk Bölgesi), II. Viyana Kuşatması sırasında Viyana'nın 200 km. güneyinde bulunan Moena'ya kadar kaçan bir Türk yeniçeri askeriyle bağlantılıdır. Soyundan gelenler onun hatırasını yaşattılar ve orası tek bir Türk'ün orada yaşaması ve yaşatılmasından sonra "Rione Turchia" (Türk Bölgesi) adını aldı.

- Türkler'in dili ve gelenekleri o kadar baskın ve çekici bir çekim kuvvetine sahiptir ki, tek bir fert bile bir toplumu etkileyebilmektedir.

- Moena'da Türk bayrağının bulunmasının nedeni, kasabanın tarihi kökenlerinin olağanüstü özel bir bağlantıya, "Rione Turchia" (Türk Bölgesi) isimli yerin mevcudiyetine bağlıdır.

- Moena'da Türk geleneği derin bir derecede hissedilmektedir. Moena halkı her yıl Temmuz ayında Türk kökenlerinin efsanevi kaynağını hatırlamak amacıyla sultan, harem kadınları, yeniçerileriyle sesli ve renkli bir şekilde karnaval düzenlemektedir. Karnavalda Moena kadınları, başörtülü, şalvarlı ve uçları yukarıya doğru kıvrık olan pabuçları giymiş Türk kadınlarına bürünürken, erkekler ise kılıçlı sultan, vezir ve gazilerin biçimine bürünmektedir. Ayrıca, her yıl Temmuz ayında Moena evlerinin pencerelerinden Türk bayrağı sarkıtılır. Böylece, "Rione Turchia" (Türk Bölgesi)'nin adı yaşatılmaya çalışılmaktadır.

- Yeni araştırmalardan ortaya çıkan gerçeklere göre 'Retler' ve 'Etrüskler', etnik ve dilbilimsel olarak Türkler ve Kafkasya halklarıyla bağlantılı olarak görünüyorlar. Macaristan'da ünlü dilbilimci Gyula Németh'in görüşüne göre, 896 yılında Roma'nın sabık ili 'Pannonya'nın istilasından sonra oraya yerleşip binyüz yıl kalan on kavimin arasında yedi Başkir, yani Türkçe konuşan oymaklar varmış. Ayrıca, Kafkasya ile Moena'nın bağlı olduğu Trento ilinin arasında derin tarihi ilişkiler bulunmaktadır. Rus dilbilimcisi N. Marr'ın kuramına göre, Kafkasya halkları Basklar dışında, Hint-Avrupa sömürgeciliğinden kaçmak için sarp ve engebeli bu dağların yükseklerinde korunmuşlardı. Böylece, belki de Moena halkı içgüdüsel olarak kendi 'Retik' kökenlerini yeniçeri askerinin gelişiyle atalarından gelme akrabalığı yenilemişlerdi.

1. Moena Kasabası

Moena; İtalya'nın kuzeyinde bulunan Trento iline bağlı küçük bir kasabadır. Ünlü Dolomit sıra dağlarının arasın-da saklı kalmıştır.

Moena'da yaşayan Türk kökenli in-sanların varlığını ilk keşfim, 1970'li yılların sonlarında te-sadüfen olmuştu. Bu keşif, Do-lomit sıra dağları arasındaki muhteşem Ladin vadilerinde (Ladin, aynı zamanda Dolomit bölgesinde İtalyan olmayanlara verilen isimdir) bir pazar günü gezintisi esnasında olmuştu. A-visio ve San Pellegrino dereleri boyunca devam eden geçiyolu-nun sonunda Moena karşıma çıktı.

Moena'nın turizm bürosuna İtalyan bayrağından farklı bir bayrak asılmıştı. Bu bayrakta, kırmızı zemin üzerinde beyaz bir hilâl vardı. İtalya'da hilâl görmek olağanüstü bir du-rumdu. Benzer bir hilâl bay-rağı daha önce Almanya'nın birkaç şehrinde görmüştüm. Avrupa'da Soğuk Savaş yıla-rında 'hilâl' simgesi çoğu za-man 'orak-çekiç' simgesiyle ka-rıştırılıyordu. Moena'da 'hilâl' simgesinin turizm reklamı olup olmadığını anlamaya çalıştım. 1990'lı yılların ortasında, Türkoloji öğrencisi olarak araştı-rmalar yaptığım yıllarda Moena'ya bir Türk araştırmacısına refakat etmek için gitmiştim. Moena'da Türk asıllı insanların bulunduğu bana söylediğinde, yıllar önce Moena'da gör-düğüm 'hilâl'i hatırladım. Başka bir fırsat ise

Venedik Üniversitesi'nde Türko-loji tahsili yaparken meydana gel-di. Ankara'dan Trento'ya tatil için gelmiş olan Sayıştay Başkanı'na rehberlik yaparken Moena Türk-leri ile ilgili olan bilgilerim derin-leşti. Moena Türkleri, ünlü İtalyan Türkologları Alessio Bombaci ve Ettore Rossi'nin izlerini takip eden Roma Üniver-sitesi öğretim üyesi Anna Masala'nın da ilgisini çek-miştir.

Moena'da yerel bir temsil-cinin verdiği Türkiye'den Moena'ya gönderilen çe-şitli bilgi, mektup ve der-gileri okuyunca birçok şey gün ışığına çıkmaya başladı. Böylece, Türk so-yundan gelen bir avuç Mo-enalı insanla ilgili olarak Türkiye'nin bir zamanlar bir müzakeresinin bulun-duğunu ve bu konuda bir takım yazılar ve belgeler yayımlandığını öğrendim.

2. "Rione Turchia" (Türk Bölgesi)

Moena'da Türk bayrağının ne işi vardı? Bu bayrağın Moena'da bulunmasının nedeni, kasabanın tarihi

kökenlerinin olağanüstü özel bir bağlantıya sahip olmasıydı. "Rione Turchia" (Türk Bölge-si) isimli yerin mevcudiyetine bağlıydı. Ancak, İtalya'da Moena kasabasında "Rione Turchia" (Türk Bölgesi) nasıl oluştu? İncelediğim bel-gelerden yola çıkarak anlatılanlara göre; "Ri-one Turchia" (Türk Bölgesi) II. Viyana Kuşat-

ması sırasında Viyana'nın 200 km. güneyinde bulunan Moena'ya kadar kaçan bir Türk yeniçeri askeriyle bağlantılıdır.

İtalyan uzmanlar ve yöredeki bilim adamları bu yerin özgün adını, yani "Rione Turchia"yı Türk varlığına bağlamadan açıklamayı denediler. Bazı uzmanlar, bu sözün "torchia"dan, yani İtalyanca'da ketenin basıldığı yer anlamına gelen 'cendere'den türediğini iddia ettiler. Ancak, bu zorlama açıklamanın doğru olmadığı aşıkardı. Bazı uzmanlar ise 'Türkiye' sözünden türediğini ifade ettiler. Moena sakinleri için gerçekten bu kadar önemli olan bu tarihi şahsiyet, 1683 yılında II. Viyana Kuşatması esnasında Türk ordusu askerlerinden biri miydi? Belgeler ve rivayetler bizi II. Viyana Kuşatması'na kadar götürüyordu.

Belgeler ve rivayetlere göre, "Rione Turchia" (Türk Bölgesi)'ne adını veren Türk yeniçeri II. Viyana Kuşatması sırasında bir şikayet sonucu işlediği suçtan dolayı tutuklanmıştı. Bir yolunu bulup kaçmayı denedi ve başardı. Macera dolu uzun bir yolculuktan sonra, yorgun ve güçsüz halde Viyana'nın 200 km. güneyindeki Moena'ya ulaştı. Moena'da ona yardım edildi ve orada yaşamasına izin verildi. Bundan öte Moena'lılar onu çok sevdiler. Evlendi ve çocuk çocuk sahibi oldu. Böy-

lece kahramanımız olan Türk yeniçeri Moena halkının yaptığı fedakârlıklardan çok etkilendiği için orada yaşam boyu kalmaya karar verdi. Bundan öte, onun soyundan gelenler onun hatırasını yaşattılar ve orası tek bir Türk'ün orada yaşaması ve yaşatılmasından sonra "Rione Turchia" (Türk Bölgesi) adını aldı.

Turistler ve meraklılar, bölgenin daracık sokaklarında gezerken İstanbul sokaklarını hatırlıyorlar. Dolomit dağlarının arasında saklanmış olan, bir sedef kabuğu içindeki inci misali gibi değerli taş benzeyen, bu küçük şehrin geçmişindeki sırrı hissettiklerinde büyük bir şaşkınlık duyuyorlar. Moena meydanında Türk'ü tasvirleyen sakallı ve sarıklı bir büst sizi selamlıyor. Büstün altında hilâl'li bir çeşme bulunuyor. Yolunuza devam ederken, karşınıza bir kitabe çıkar: "Via Damiano Chiesa-Turchia". 'Damiano Chiesa' bir İtalyan kahramanıdır. Ancak, 'chiesa', kilise anlamına gelir. Dolayısıyla bu kitabede de hilâl ve haç gibi tezat bulunuyor. Ama, bu şehrin güzelliği de buradan geliyor. Moena'da evlerin cephesini donatan 'Pierre Loti' stilinden ilham alan çeşitli freskler arasında harem ağaları, etrafı hizmetçi ve dansöz kadınlar tarafından çevrilmiş bir sultan görülmekte. Bu evlerin fresklerinde, zengin hurma bahçeleri etrafında oturmakta olan evli bir Türk çifti de bulunuyor.

Moena'da Türk geleneği, (*tradizione 'turca'*) o kadar derin bir derecede hissedilir ki bölge sakinleri bunu çeşitli tarzlarda dile getirip kutluyorlar. Moena halkı her yıl Temmuz ayında Türk kökenlerinin efsanevi kaynağını hatırlamak amacıyla sultan, harem kadınları, yeniçerileriyle sesli ve renkli bir şekilde karnaval düzenliyor. Karnavalda Moena kadınları, başörtülü, şalvarlı ve uçları yukarıya doğru kıvrık olan pabuçları giymiş Türk kadınlarına bürünürken, erkekler ise kılıçlı sultan, vezir ve gazilerin biçimine bürünüyor. Ayrıca, her yıl Temmuz ayında Moena evlerinin pencerelelerinden Türk bayrağı sarkıtılır. Böylece, "*Rione Turchia*" (*Türk Bölgesi*)nin adı yaşatılmaya çalışılmaktadır.

kişi olmasa bile kendiliğinden o kadar açık bir kültür ayrılığını, yani 'Ladin ayrılığı' gibi gururlu dilbilimsel bir kimliği gösteren bu toplumun, o kadar derin bir etki altına girip Türk kültürünü övmeleri şaşkınlık uyandırmaktadır. J. P. Roux'un yazdığı gibi, Türkler'in dili ve gelenekleri o kadar baskın ve çekici bir çekim kuvvetine sahiptir ki, tek bir fert bile bir toplumu etkileyebilmektedir.

Başka bir görüşüm de şudur: 'Ladinler' kendilerinin 'Retik-Roman'ların (Retik, Etrüsklerle aynı soyundan eski bir halktır) bir kolu olduklarını ilan ediyorlar. Her şeye rağmen 'Retik-Roman' kökeni, kendi tanımlaması içinde bile gizemlidir. Yeni araştırmalardan ortaya çıkan gerçeklere göre 'Retler' ve 'Etrüskler', etnik ve dilbilimsel olarak Türkler ve Kafkasya halklarıyla bağlantılı olarak

görünüyorlar. Macaristan'da ünlü dilbilimci Gyula Németh'in görüşüne göre, 896 yılında Roma'nın sabık ili 'Pannonya'nın istilasından sonra oraya yerleşip binyüz yıl kalan kavimin arasında yedi Başkir, yani Türkçe konuşan oymaklar varmış. Ayrıca, Kafkasya ile Moena'nın bağlı olduğu Trento ilinin arasında derin tarihi ilişkiler bulunmaktadır. Rus dilbilimcisi N. Marr'ın kuramına göre, Kafkasya halkları Basklar dışında, Hint-Avrupa sömürgeciliğinden kaçmak için sarp ve engebeli bu dağların yükseklerinde korunmuşlardı. Böylece, belki de Moena halkı içgüdüsel olarak kendi 'Retik' kökenlerini yeniçeri askerinin

gelişiyile atalarından gelme akrabalığı yenilemişlerdi.

Bügüne gelince, ister istemez hassas bir güncelliğe sahip olduğu için kendi kendime soruyorum, “Acaba Moena’da Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmesinin hakkında neler düşünülüyor?”. Bu konuda, tarihsel bakımdan Kuzey İtalya ve Moena geleneklerine çok yakın bir ülke olan Avusturya’da aşırı sağcı düşünce sahibi ünlü politikacı Jörg Haider’in sözleri yerel hayranlarını şaşkınlığa uğratmıştı. 9 Ekim 2004 tarihinde ‘Der Standard’ gazetesinden Elisabeth Steiner ile yaptığı söyleşide,

“Türkiye’nin AB’ye tam üye olmasını destekliyor musunuz?” sorusuna Haider’in cevabı olumlu olmuştu: “Türkiye’nin AB’ye tam üye olması menfaatimizedir. Çünkü, birincisi Türkiye’nin AB’ye tam üyeliği Avrupa için bir emniyet sorunudur. İkincisi, Kafkasya’dan ya da Arap Bölgesinden gelen petrol ve doğal gaz Avrupa’ya sadece Türkiye üstünden güvenli ulaşabilir. Aksi takdirde ABD’nin yeni-sömürgeciliğine bağlı olacaktık. Üçüncüsü, Anadolu Avrupa kültürümüzün beşiğidir. Felsefemiz, müziğimiz ve matematiğimiz Küçük Asya’da türeyip Avrupa’ya Yunanlar yoluyla ulaşmıştır.”

ORSAM AKADEMİK KADROSU

Hasan Kanbolat
Doç. Dr. Veyssel Ayhan
Doç. Dr. Mehmet Şahin
Doç. Dr. Harun Öztürkler
Doç. Dr. Özlem Tür
Habib Hümmüzlü
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen
Dr. Neslihan Kevser Çevik
Dr. Didem Daniş
Dr. Jale Nur Ece
Dr. İlyas Kamalov
Dr. Bayram Sinkaya
Dr. Süreyya Yiğit
Av. Aslıhan Erbaş Açık
Volkan Çakır
Bilgay Duman
Oğün Duru
Oytun Orhan
Sercan Doğan
Nebahat Tanrıverdi
Selen Tonuş Kareem
Uğur Çil
Nazlı Ayhan
Leyla Melike Koçgündüz
Göknil Erbaş
Aslı Değirmenci
Jubjana Vila
Mavjuda Akramova

ORSAM Başkanı
ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Abant İzzet Baysal Üniversitesi
ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Gazi Üniversitesi
ORSAM Danışmanı, Ortadoğu Ekonomileri - Afyon Kocatepe Üniversitesi
ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - ODTÜ
ORSAM Danışmanı, Ortadoğu
ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Ahi Evran Üniversitesi
ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Galatasaray Üniversitesi
ORSAM Danışmanı, Deniz Emniyeti ve Güvenliği
ORSAM Danışmanı, Avrasya
ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Atatürk Üniversitesi
ORSAM Danışmanı, Avrasya
ORSAM Danışmanı, Enerji-Deniz Hukuku
ORSAM Danışmanı, Afrika
ORSAM Uzmanı, Ortadoğu
ORSAM Yönetici Editörü
ORSAM Uzmanı, Ortadoğu
ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu & Projeler
ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu & Projeler
ORSAM Uzman Yardımcısı, Karadeniz
ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu

ORSAM Su Araştırmaları Programı

Dr. Tuğba Evrim Maden
Dr. Seyfi Kılıç
Kamil Erdem Güler
Çağlayan Arslan

ORSAM Su Araştırmaları Programı Hidropolitik Uzmanı
ORSAM Su Araştırmaları Programı Hidropolitik Uzmanı
ORSAM Uzman Yardımcısı, ORSAM Su Araştırmaları Programı
ORSAM Uzman Yardımcısı, ORSAM Su Araştırmaları Programı

ORSAM DANIŞMA KURULU

Dr. İsmet Abdülmecid
Prof. Dr. Hayati Aktaş
Hasan Alsancak
Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık
Prof. Dr. Ahat Andican
Prof. Dr. Dorayd A. Noori
Prof. Dr. Tayyar Arı
Prof. Dr. Ali Arslan
Başar Ay
Prof. Dr. Mustafa Aydın
Doç. Dr. Ersel Aydın
Doç. Dr. Veyssel Ayhan
Prof. Dr. Hüseyin Bağcı
İtir Bağdadı
Prof. Dr. İdris Bal
Yrd. Doç. Dr. Ersan Başar
Kemal Beyatlı
Barbaros Binicioğlu
Prof. Dr. Ali Birinci
Doç. Dr. Mustafa Budak
E. Hava Orgeneral Ergin Celasin
Volkan Çakır
Doç. Dr. Mitat Çelikkpala
Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya
Dr. Didem Daniş
Prof. Dr. Volkan Ediger
Prof. Dr. Cezmi Eraslan
Prof. Dr. Çağrı Erhan
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen
Dr. Amer Hasan Fayyadh
Av. Aslıhan Erbaş Açık
Cevat Gök
Mete Göknel
Osman Göknel

Irak Danıştay Eski Başkanı
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
BP & BTC Türkiye, Enerji Güvenliği Direktörü
ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Devlet Eski Bakanı, İstanbul Üniversitesi
Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı Yardımcısı
Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü
Türkiye Tekstil Sanayi İşveren Sendikası Genel Sekreteri
Kadir Has Üniversitesi Rektörü
Bilkent Üniversitesi Rektör Yardımcısı & Fulbright Genel Sekreteri
ORSAM Ortadoğu Dan., Abant İzzet Baysal Üni., Uluslararası İlişkiler Böl.
ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
İzmir Ekonomi Üni. Öğretim Gör., Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Böl.
TBM 24. Dönem Milletvekili
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Deniz Ulaştırma İşletme Müh. Bölüm Başkanı
Irak Türkmen Basın Konseyi Başkanı
Ortadoğu Danışmanı
Polis Akademisi
Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdür Yardımcısı
23. Hava Kuvvetleri Komutanı
ORSAM Danışmanı, Afrika
Kadir Has Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
İstanbul Şehir Üniversitesi Rektörü
ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Galatasaray Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
İzmir Ekonomi Üniversitesi, Ekonomi Bölümü
Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı
Ankara Üniversitesi ATAUM Müdürü, SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü
ORSAM Ortadoğu Dan., Ahi Evran Üni., Uluslararası İlişkiler Böl. Başkanı
Bağdat Üniversitesi, Siyaset Bilimi Fakültesi Dekanı
ORSAM Danışmanı, Enerji-Deniz Hukuku
Irak El Fırat TV Türkiye Müdürü
BOTAŞ Eski Genel Müdürü
BTC ve NABUCCO Koordinatörü

Timur Göksel
Prof. Dr. Muhamad Al Hamdani
Habib Hümmüzlü
Numan Hazar
Doç. Dr. Pınar İpek
Dr. Tuğrul İsmail
Dr. İlyas Kamalov
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar
Doç. Dr. Şenol Kantarcı
Selçuk Karaçay
Doç. Dr. Nilüfer Karacasulu
Prof. Dr. M. Lütfullah Karaman
Yrd. Doç. Dr. Şaban Kardaş
Doç. Dr. Elif Hatun Kılıçbeyli
Prof. Dr. Aleksandr Knyazev
Prof. Dr. Erol Kurubaş
Prof. Dr. Talip Küçükcan
Arslan Kaya
Dr. Hicran Kazancı
İzzettin Kerküklü
Doç. Dr. Mustafa Kibaroglu
Prof. Dr. Mosa Aziz Al Mosawa
Prof. Dr. Mahir Nakip
Doç. Dr. Tarık Oğuzlu
Prof. Dr. Çınar Özen
Murat Özçelik
Doç. Dr. Harun Öztürkler
Dr. Bahadır Pehlivanlı
Prof. Dr. Victor Panin
Doç. Dr. Fırat Purtaş
Prof. Dr. Suphi Saatçi
Ersan Sankaya
Dr. Bayram Sinkaya
Doç. Dr. İbrahim Sirkeci
Dr. Aleksandr Sotnichenko
Zaher Sultan
Dr. Irina Svistunova
Doç. Dr. Mehmet Şahin
Prof. Dr. Türel Yılmaz Şahin
Mehmet Şüküroğlu
Doç. Dr. Oktay Tanrısever
Prof. Dr. Erol Taymaz
Prof. Dr. Sabri Tekir
Dr. Gönül Tol
Doç. Dr. Özlem Tür
M. Ragıp Vural
Dr. Ermanno Visintainer
Dr. Umut Uzer
Prof. Dr. Vatanyar Yagya
Dr. Süreyya Yiğit

Beyrut Amerikan Üniversitesi Öğretim Üyesi
Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı
ORSAM Ortadoğu Danışmanı
Emekli Büyükelçi
Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
ORSAM Avrasya Danışmanı
Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Vodafone Genel Müdür Yardımcısı (Türkiye)
Dokuz Eylül Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Fatih Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Çukurova Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Rus-Slav Üniversitesi (Bişkek, Kırgızistan)
Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Müdürü
KPMG, Yeminli Mali Müşavir
Irak Türkmen Cephesi Türkiye Temsilcisi
Kerkük Vakfı Başkanı
Okan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Bağdat Üniversitesi Rektörü
Erciyes Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi
Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Ankara Üniversitesi, SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü
Türkiye Cumhuriyeti Bağdat Büyükelçisi
ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Afyon Kocatepe Üni. İktisat Bölümü
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Pyatigorsk Üniversitesi (Pyatigorsk, Rusya)
Gazi Üni. Uluslararası İlişkiler Bölümü TÜRKSOY Genel Sekreter Yard.
Kerkük Vakfı Genel Sekreteri
Türkmeneli TV – (Kerkük, Irak)
ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Atatürk Üniversitesi
Regent's College (Londra, Birleşik Krallık)
St. Petersburg Üniversitesi (Rusya Federasyonu)
Lübnan Türk Cemiyeti Başkanı
Rusya Strateji Araş. Merk Türkiye-Ortadoğu Araş. Masası Uzmanı
ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Gazi Üni. Uluslararası İlişkiler Bölümü
Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Enerji Uzmanı
ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü
ODTÜ, Kuzey Kıbrıs Kampüsü Rektör Yardımcısı (KKTC)
İzmir Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dekanı
Middle East Institute Türkiye Çalışmaları Direktörü (ABD)
ORSAM Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü
2023 Dergisi Yayın Koordinatörü
Vox Populi Direktörü (Roma-İtalya)
İstanbul Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri
St. Petersburg Şehir Par. Milletvekili, St. Petersburg Üni. (Rusya Fed.)
ORSAM Avrasya Danışmanı

ORTADOĞU ETÜTLERİ YAYIN KURULU

Meliha Benli Altunışık
Bülent Aras
Tayyar Arı
İlker Aytürk
Recep Boztemur
Katerina Dalacoura
F. Gregory Gause
Fawaz Gerges
Ahmet K. Han
Raymond Hinnebusch
Rosemary Hollis
Bahgat Korany
Peter Mandaville
Emma Murphy

Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı
Uludağ Üniversitesi
Bilkent Üniversitesi
Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Londra Ekonomi Üniversitesi (Birleşik Krallık)
Vermont Üniversitesi (ABD)
Londra Ekonomi Üniversitesi (Birleşik Krallık)
Kadir Has Üniversitesi
St. Andrews Üniversitesi (Birleşik Krallık)
City Üniversitesi (Birleşik Krallık)
Durham Üniversitesi (Birleşik Krallık)
George Mason Üniversitesi (ABD)
Durham Üniversitesi (Birleşik Krallık)

ORTADOĞU ANALİZ YAYIN KURULU

Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık
Hasan Kanbolat
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmene

ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
ORSAM Başkanı
Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
ORSAM Dan., Ahi Evran Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Böl. Başkanı

LA PRESENZA TURCA DIMENTICATA IN ITALIA: I TURCHI DI MOENA

İTALYA'DA UNUTULMUŞ TÜRK VARLIĞI:
MOENA TÜRKLERİ

THE FORGOTTEN TURKS IN ITALY:
MOENA TURKS

CENTRO DI RICERCHE STRATEGICHE SUL MEDIO ORIENTE
ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

CENTRO STUDI VOX POPULI
RESEARCH CENTER VOX POPULI

IL CENTRO INTERNAZIONALE DELLA RICERCA E DIALOGO DEL MAR NERO

**LA PRESENZA TURCA DIMENTICATA IN ITALIA:
I TURCHI DI MOENA**

**THE FORGOTTEN TURKS IN ITALY:
MOENA TURKS**

**İTALYA'DA UNUTULMUŞ TÜRK VARLIĞI:
MOENA TÜRKLERİ**

Rapporto ORSAM n. 76

II MAR NERO INTERNAZIONALE , Rapporto n. 14

Ottobre 2011

Contenuti

Presentazione.....	15
Riassunto.....	16
1. Moena	17
2. Rione Turchia.....	17

PRESENTAZIONE

Come ORSAM, già abbiamo avuto modo di approfondire ricerche concernenti le relazioni di comunità turche presenti negli ambiti geografici di Medio Oriente, Iraq, Siria e Libano. Questa volta invece intendiamo presentare un lavoro relativo ai “Turchi di Moena”, stanziati su un ambito del tutto diverso e la cui esistenza è probabilmente nota ad un numero ristrettissimo di persone

Durante la mia partecipazione ad un congresso organizzato dal Centro Studi e Ricerche Vox Populi (la Voce del Popolo), intitolato “Mediterraneo Continente liquido”, ho avuto l'occasione di conoscere il suo Presidente, il dr. Ermanno Visintainer.

Ermanno Visintainer, è un turcologo di fama internazionale, tuttavia oltre ad essere un accademico, egli è anche un appassionato sincero. Sua moglie Gerelmaa Borjigin è di origine mongola. Proveniente dalla medesima stirpe di Genghis Khan, i due si sono conosciuti ad Istanbul ed il loro piccolo figlio Temujin, conosce sia l'italiano che il mongolo.

Riguardo al tema dei “Turchi di Moena”, Visintainer, il quale, allo stesso tempo, è anche turcofilo, spiega così il suo primo contatto:

Moena è un piccola cittadina della provincia di Trento situata nell'Italia settentrionale. La mia scoperta di genti d'ascendenza turca in quel di Moena, risale alla fine degli anni settanta, allorchè dopo un'amena passeggiata lungo le rive del rio Avisio e del San Pellegrino, mi diressi verso il centro della cittadina. Soffermatomi casualmente dinnanzi alla vetrina della locale Azienda di turismo e soggiorno, rimasi attonito scorgendo la presenza ossimorica di una bandiera che non era quella italiana. Infatti, questa bandiera riproduceva un hilal, ovvero una mezzaluna bianca unita ad una stella, stagliantesi su uno sfondo rosso, la cui visione al tempo, in Italia costituiva un fatto assolutamente eccezionale. Quindi, verso la metà degli anni 90', periodo in cui mi trovavo assorto nei miei studi da lauerando turcologo, ebbi modo di accompagnare a Moena un ricercatore turco. Egli mi aveva riferito della presenza di genti d'ascendenza turca nel paese di Moena, la qual cosa riportò immediatamente la mia mente a quell'”hilal” notato molti anni prima. Quale poteva essere il motivo della presenza a Moena di una bandiera turca? Ebbene, la ragione dello sfoggio di tale bandiera, in realtà, vantava un legame del tutto speciale ed esclusivo con le radici storiche del paese stesso, ovvero si riferiva alla presenza al suo interno del toponimo: “Rione della Turchia”.

Oltre a quest'anticipazione preliminare, Ermanno Visintainer, ha portato avanti le sue ricerche sui Turchi di Moena e questo lavoro da lui preparato, rappresenta un primo passo finalizzato ad apprendere e conoscere le radici di questi Turchi.

Con l'auspicio di offrirvi uno studio più approfondito vi presentiamo questo lavoro intitolato: “La presenza turca dimenticata in Italia, i Turchi di Moena”.

Hasan Kanbolat
Presidente di ORSAM

Assoc. Prof. Dr. Hasan Ali Karasar
Coordinatore di Il Mar Nero
Internazionale

Ermanno Visintainer
Direttore di Vox Populi

Centro Studi e Ricerche
Vox Populi

Preparare: Ermanno Visintainer
Presidente di Vox Populi

LA PRESENZA TURCA DIMENTICATA IN ITALIA: I TURCHI DI MOENA

Riassunto

- Questo “Rione Turchia”, situato in Italia, ha a che fare con un giannizzero turco, fuggito, all'epoca del II Assedio di Vienna, verso Moena, che si trova a circa 500 km in direzione sud-ovest rispetto a Vienna. Avendo ancora i suoi discendenti conservato il ricordo di quell'unico turco vissuto in quella cittadina, lo commemorarono dedicando ad un quartiere di Moena il nome di: “Rione della Turchia”.
- La lingua e le tradizioni dei Turchi possiedono una forza d'attrazione così dominante ed seducente che perfino un solo turco può influenzare un'intera comunità.
- Il motivo della presenza della bandiera turca a Moena, è legata ad una speciale e straordinaria connessione inerente alle radici storiche del paese, ovvero alla presenza in loco del toponimo: “Rione della Turchia”.
- A Moena la tradizione turca è sentita molto profondamente. La popolazione di Moena ogni anno durante il mese di Luglio, all'uopo di rievocare la leggendaria origine delle proprie radici turche, organizza una sorta di variopinto ed allegro carnevale farcito di sultani, odalische e giannizzeri. E le donne di Moena si trasformano in donne turche con i volti velati, con pantaloni in stile shalvar e babbucce con le punte rivolte all'insù, mentre gli uomini si abbigliano come sultani, vizir e ghazi muniti di scimitarra. Peraltro ogni anno durante lo stesso mese, dalle finestre delle case di Moena vengono esposte le bandiere turche. In tal modo si opera una rievocazione del nome dedicato al “Rione della Turchia”.
- Secondo quanto affermano recenti ricerche, “Reti” ed “Etruschi” da un punto di vista sia etnico che linguistico sembrano avere legami con i Turchi e con le popolazioni caucasiche. Mentre, il celebre linguista ungherese Gyula Nemeth, riteneva che, fra le dieci tribù che nell'896 invasero l'ex provincia romana della “Pannonia”, insediandovisi, c'erano sette tribù baskire cioè turcofone. A questo va aggiunto il fatto che, fra Caucaso e provincia di Trento, dove si trova Moena, esistono profonde relazioni storiche. Secondo il linguista russo N. Marr, i popoli del Caucaso oltre ai Baschi, altri non sarebbero se non rifugiati sui questi monti impervi per sfuggire alla colonizzazione indoeuropea. È possibile che l'avvento del giannizzero, agli abitanti di Moena, avesse evocato una sorta di istintivo ed atavico legame di consanguineità per via delle loro radici “retiche”?

1. Moena

Moena è un piccolo comune della provincia di Trento, situato nell'Italia settentrionale, occultamente incastonato in una vallata appartenente ai monti Dolomitici.

La prima volta che ebbi sentore di presenze turche in quel di Moena fu del tutto fortuita, verso la fine degli anni '70. E questo avvenne durante una gita domenicale nelle affascinanti valli ladine, ubicate fra le Dolomiti, allorché alla fine dell'amenissima passeggiata lambita dai torrenti Avisio e San Pellegrino, Moena mi si mostrò in tutta la sua bellezza.

Nella vetrina della locale Azienda di Turismo e Soggiorno era esposta una bandiera diversa da quella italiana, in cui un *hilal*, ovvero una mezzaluna bianca unita ad una stella, si stagliava sullo sfondo rosso. Cosa del tutto eccezionale. Ricordo che un'immagine simile l'avevo vista qualche tempo prima in alcune città tedesche. In Europa, infatti, negli anni della guerra fredda, l'emblema della "mezzaluna e la stella" era sovente scambiato con quello della "falce e il martello". Lì per lì feci fatica a capire se la presenza di quel simbolo a Moena fosse una forma di pubblicità turistica o altro.

Verso la metà degli anni '90, nel pieno delle mie ricerche turcologiche, ebbi modo di accompagnare a Moena un ricercatore turco, il

quale mi aveva preliminarmente messo al corrente della presenza in *loco* di genti d'origine turca. Così rammentai la "mezzaluna" che ivi molti anni prima aveva attirato la mia attenzione. Un'altra occasione fu, invece, allorché sempre da ricercatore presso l'Università di

Venezia, facendo da guida al Presidente della Corte dei Conti di Ankara, il quale era venuto in vacanza a Trento, ebbi modo di approfondire le mie conoscenze inerenti ai Turchi di Moena. Essi, peraltro, avevano attirato anche l'attenzione di Anna Masala, membro del corpo docente dell'Università di Roma, erede di importanti turcologi italiani, come Alessio Bombaci ed Ettore Rossi.

Quindi leggendo documenti, lettere e riviste provenienti dalla Turchia, datemi da un rappresentante locale di Moena, molte cose cominciarono ad essere chiare. Così venni a sapere che in Turchia già c'era stato un dibattito su questa *enclave* d'ascendenza turca in quel di Moena e che al riguardo esisteva una pubblicazione di scritti e di documenti.

2. Il "Rione Turchia"

A Moena dunque che ci stava a fare una bandiera turca? Ebbene il motivo della presenza *in loco* di quel vessillo si riferiva all'esistenza

all'interno del centro abitato di una particolarità inaspettata quanto sorprendente, inerente alle radici turche del luogo, ovvero alla presenza del toponimo: "Rione della Turchia". Tuttavia in Italia, nel comune dolomitico di Moena, l'esistenza di un "Rione della Turchia" è un fatto che stride non poco. In realtà, secondo le spiegazioni fornite da documenti che ho avuto modo di approfondire, detto rione è legato ad un giannizzero fuggiasco dall'assedio di Vienna, il quale trovò rifugio a Moena, che rispetto alla città asburgica, si trova a circa 500 in direzione sud-ovest.

Esperti italiani e locali che hanno provato a chiarire l'etimologia di un toponimo così bizzarro come quello di "Rione della Turchia", prescindendo dal nesso con la turcità, hanno proposto una derivazione da "torchia", cioè in italiano un luogo in cui si torchiava il lino. Tuttavia data l'evidente forzatura di quest'interpretazione, altri esperti hanno confermato l'origine del toponimo dal coronimo "Turchia". Questo personaggio storico, così importante per gli abitanti di Moena, sarebbe dunque uno dei soldati dell'armata turca che, nel 1683, assediò per la seconda volta la capitale austriaca? Documenti e leggenda sembrerebbero ricondurci proprio a quell'evento storico.

Infatti, secondo quanto narrano leggenda e documenti, pare che il giannizzero turco che diede il nome al "Rione della Turchia", sfuggito da una dissavenura che lo vide prigioniero, alla fine di innumerevoli peripezie, giunto dopo 500 km a Moena ormai allo stremo delle forze, sia stato generosamente assistito e gli fosse offerta la possibilità di rimanere. Quindi, a quanto pare, gli abitanti gli si affezionarono, prese moglie ed ebbe prole. Infine il nostro eroe giannizzero, profondamente commosso dall'altruismo della gente locale, decise di fermarsi definitivamente.

Resta comunque il fatto che, passeggiando per gli angusti vicoli del rione, turisti e curiosi ricordano le vie di Istanbul. Provano una grande meraviglia per le remote sensazioni suscitate dal passato di questa piccola cittadina, simile ad una pietra preziosa finemente incastonata in una madreperla nascosta fra le Dolomiti. Quindi giungendo nella piazza di Moena, vi accoglie il busto di un turco con tanto di barba e turbante, sotto cui si trova una fontana con tanto di *hilar* scolpito nella pietra.

Poi, proseguendo lungo la vostra strada, troverete un insegna riportante la scritta: "Via Damiano Chiesa-Turchia". Damiano Chiesa è un eroe italiano. Tuttavia dato il significato della parola "chiesa", l'accostamento di croce e

mezzaluna stride non poco. Tuttavia le bellezze di questa cittadina vanno oltre questo. Fra i vari affreschi ispirantisi allo stile "Pierre Loti" che adornano le facciate delle case si possono ammirare dipinti che ritraggono un sultano attorniato da servitori eunuchi e danzatrici dell'harem, ed un altro in cui si scorge una coppia di sposi turchi seduti su un tappeto in una cornice di lussureggianti palmizi.

La tradizione "turca" è sentita a tal punto che gli abitanti del Rione che la celebrano in vari modi. Difatti gli abitanti di Moena, per commemorare le legendarie origini turche nel mese di luglio di ogni anno organizzano, in un tripudio di suoni e colori, un corteo carnevalesco con sultani, odalische e giannizzeri. Le donne del luogo si trasformano in donne turche con i volti velati da *örtü*, con i pantaloni stile shalvar e babbucce con punte rivolte all'insù; mentre gli uomini si abbigliano come sultani, visir e *gazi* muniti di scimitarra. Ogni estate, inoltre, soprattutto durante il mese di luglio, nel Rione la bandiera turca viene fieramente esposta da tutti i davanzali.

In questo modo si sforzano di commemorare il "*Rione della Turchia*".

Nonostante tutto questo, fino a qualche anno fa gli abitanti di Moena si erano tenuti ben lungi dallo stabilire contatti o altro con rap-

presentanti del paese anatolico, rivendicando la matrice meramente autoctona e folclorica della loro tradizione. Ma se prendessimo spunto da una frase tratta dalla grammatica del turcologo, Louis Bazin, una sorta di scioglilingua che egli cita quale esempio di polisintetici assimilativa della lin-

gua turca, in cui si chiede: *türkleştirem ediklerimizden misiniz?* Ovvero "siete di quelli che non siamo riusciti a turchizzare?" mi parrebbe da evincere che a tale domanda gli abitanti del menzionato Rione non possano rispondere in maniera affermativa in quanto, di certo, in qualche misura, essi si sono pur turchizzati. È sorprendente che una sola persona possa aver esercitato e catalizzato un'influenza così profonda sulla comunità di

questo piccolo centro, che già di per sé vanta una spiccata alterità culturale, un'identità alloglotta orgogliosa come quella ladina. Evidentemente, come scrive J.P.Roux, la lingua dei Turchi (così come le tradizioni), è dotata di una straordinaria forza d'attrazione, tale, si direbbe, che un singolo possa influenzare una comunità.

Un'altra considerazione è la seguente: i Ladini si definiscono reto-romanzi, ebbene è noto quanto quest'elemento retico, preromano celi in sé una quantità di enigmi connessi con la sua definizione. Reti ed Etruschi sono entram-

bi popoli che da recenti studi, sia sierologici che linguistici, sembrano aver a che fare con i Turchi o con le popolazioni caucasiche. In Ungheria, fra le dieci tribù guidate da Árpád che nell'896 invasero l'ex provincia romana della Pannonia, insediandosi e rimanendovi stabilmente per millecento anni, vi erano – secondo il linguista Gyula Németh – sette tribù baskire, quindi turcofone. Di rapporti storici tra Caucaso e Trentino ce ne sono stati. Il linguista russo N. Marr formulò una teoria secondo cui le popolazioni del Caucaso altro non sarebbero state che i discendenti di varie migrazioni di genti provenienti dall'Europa, ad esclusione dei Baschi, arroccatesi su quei monti impervi onde sfuggire all'inesorabile colonizzazione indoeuropea.

Forse che gli abitanti del Rione di Moena avessero istintivamente riconosciuto, un'atavica consanguineità fra la loro ascendenza retica e questo giannizzero fuggiasco?

Venendo ad oggi, visto che, ci piaccia o no, il tema è di un'attualità scottante, chissà cosa ne pensano a Moena dell'ingresso della Turchia nella comunità europea. In tal merito un famoso *leader* politico, noto per le sue posi-

zioni oltranziste, di un paese, l'Austria, avente delle vicissitudini storiche molto vicine a quelle trentine, ha rilasciato un'intervista le cui parole, qualche locale ammiratore, di certo non si sarebbe mai aspettato di sentire pronunciare.

Per l'esattezza si tratta dell'intervista di Jörg Haider apparsa su *"Der Standard"* del 9 ottobre 2004. La giornalista, Elisabeth Steiner, chiede: "Lei è favorevole ad un ingresso a pieno titolo della Turchia nell'Unione Europea?". La risposta di Haider è: "Far entrare la Turchia come associata a pieno titolo può essere solo nel nostro interesse". Le ragioni addotte da Haider sono le seguenti: "Primo, perché si tratta di una questione di sicurezza per l'Europa. Secondo, perché i rifornimenti di petrolio e di gas naturali provenienti dal Caucaso o dalla regione araba possono pervenire in Europa solo attraverso la Turchia, altrimenti saremo dipendenti dal neocolonialismo statunitense. Terzo, perché nella regione anatolica c'è la culla della cultura europea. La nostra filosofia, la nostra musica, la nostra matematica hanno avuto origine in Asia Minore, giungendo in Europa attraverso i Greci".¹

¹ Vd. rivista Eurasia, 15 Novembre 2004

Mithatpařa Caddesi 46/4 Kızılay/Ankara
Tel: 0(312) 430 26 09 Fax: 0 (312) 430 39 48
www.orsam.org.tr, orsam@orsam.org.tr
www.blacksea.org.tr, blacksea@blacksea.org.tr